

М. П. Коваль, кандидат юридичних наук,
суддя П'ятого апеляційного адміністративного суду,
ORCID ID: 0009-0005-4781-6431

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ПРАВОЗНАВСТВА: СУЧАСНИЙ СТАН

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю удосконалення діяльності судової гілки влади в Україні у контексті подальшої євроінтеграції. Наголошено, що важлива роль у здійсненні правосуддя належить адміністративному судочинству, у межах якого розглядаються публічно-правові спори.

Відзначено важливість вивчення наукових джерел як пропедевтичного заходу в межах гносеології правових явищ. Наукові роботи з адміністративного судочинства сприяють розвитку адміністративного судочинства, допомагаючи виявити недоліки чинного законодавства та практики адміністративного судочинства, розробити шляхи їх усунення.

Вказано, що не зважаючи на наявність значної кількості наукових розробок адміністративного судочинства, прогалиною українського правознавства є недостатність дослідження цього правового інституту через призму порівняльно-правового контексту.

Запропоновано наукові праці, у яких висвітлюється компаративний аспект адміністративного судочинства, за предметом пізнання класифікувати на дві групи: наукові дослідження, у яких розкриваються узагальнена характеристика адміністративної юстиції певних груп держав (залежно від правових систем, державно-правового режиму та ін.); наукові дослідження, у яких характеризується адміністративна юстиція окремих зарубіжних держав.

Наголошено, що порівняльно-правові дослідження є фактором глибокого розуміння адміністративної юстиції у макросистемному вимірі. Висновки і основні положення робіт цієї групи дозволяють отримати широкий огляд різних підходів та особливостей в адміністративному судочинстві різних країн, що може сприяти розробці кращих практик та вироблення рекомендацій для запозичення відповідного досвіду з метою його впровадження у національне право.

Резюмовано, що складовою українського правознавства є дискурс про адміністративне судочинство у зарубіжних державах та певних групах держав. Однак, аналіз існуючих наукових досліджень вказує на недостатню вивченість цього предмета вченими-правниками. Одним із найбільш висвітлених є питання організації та функціонування органів адміністративної юстиції у Федеративній Республіці Німеччина та Франції, що вказує на напрями подальших наукових пошуків у означеній сфері.

Ключові слова: адміністративне судочинство, порівняльно-правове дослідження, правнича наука, правова система, правознавство, суд.

M. P. Koval. Comparative and Legal Aspects of Administrative Justice as a Component of Legal Science: Current State

The relevance of the study is stipulated by the necessity of improving the activity of the judicial branch of power in Ukraine in the context of further European integration. It is emphasized that the crucial role in the administration of justice belongs to the administrative judiciary, within which public legal disputes are considered

The importance of studying scientific sources as a propaedeutic measure within the epistemology of legal phenomena is noted. Scientific papers on administrative justice contribute to the development of administrative justice, helping to identify the shortcomings of the current legislation and practice of administrative justice, to develop ways to eliminate them.

It is indicated that despite the presence of a significant number of scientific research papers on administrative justice, a gap in domestic jurisprudence is the study of this legal institution through the prism of the comparative and legal context.

It is proposed to classify scientific papers covering the comparative aspect of administrative justice into two groups according to the subject of knowledge: scientific studies revealing the generalized characteristics of administrative justice of certain groups of states (depending on legal systems, state and legal regime, etc.); scientific studies characterizing the administrative justice of certain foreign states.

It is emphasized that comparative and legal studies are a factor of a deep understanding of administrative justice in the macrosystem dimension. The conclusions and main provisions of the works of this group allow to obtain a broad overview of different approaches and features in the administrative justice of different states that can contribute to the development of better practices and the development of recommendations for borrowing relevant experience for the purpose of its introduction into national law.

It is summarized that a component of domestic jurisprudence is the discourse on administrative justice in foreign states and certain groups of states. However, the analysis of existing scientific research indicates insufficient study of this subject by legal scholars. One of the most covered issues is the organization and functioning of administrative justice institutions in the Federal Republic of Germany and France, which points to directions for further scientific research in this area.

Key words: administrative justice, comparative and legal research, legal science, legal system, jurisprudence, court.

Постановка проблеми. Питання належного функціонування судової системи для Української держави має неабияке значення. Більш того, відзначимо, що саме необхідність удосконалення діяльності судової гілки влади є однією з вимог до України у контексті подальшої євроінтеграції. Зважаючи на це, проблематика організації та діяльності судів набуває перманентного характеру, вимагаючи постійної уваги правників.

Зазначимо, що доволі важлива роль у здійсненні правосуддя належить адміністративному судочинству, у межах якого розглядаються публічно-правові спори. Це виступає фактором необхідності ґносеології стану наукового забезпечення відповідної проблематики.

Наголосимо, що важливість опрацювання наукових робіт, об'єктом пізнання яких є адміністративна юстиція, визначається зокрема і наступними чинниками: ці роботи є джерелом теоретичних знань про різні аспекти адміністративного судочинства, вони дозволяють глибше зрозуміти сутність адміністративного судочинства, його принципи, функції, структуру, порядок здійснення.

Додамо також, що наукові роботи з адміністративного судочинства сприяють розвитку адміністративного судочинства, допомагаючи виявити недоліки чинного законодавства та практики адміністративного судочинства, розробити шляхи їх усунення.

Окрім цього, вивчення наукових джерел, які висвітлюють адміністративне судочинство, є передумовою розвитку міжнародного співробітництва в галузі адміністративного судочинства. Так, ці роботи допомагають вивчити досвід інших країн у сфері адміністративного судочинства та запозичити кращі практики.

В цілому, вивчення наукових робіт з адміністративного судочинства є важливим завданням для дослідників, які поставили за мету визначити тенденції розвитку цього інституту.

Таким чином, означене вище визначає актуальність обраної проблематики дослідження та вказує на нагальність її розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ураховуючи наведене, очевидним є те, що тематика адміністративного судочинства систематично є об'єктом вивчення дослідників. Цілком слушним у цьому контексті є твердження про те, що «створення ефективної моделі адміністративного судочинства є важливим завданням, від якого прямо залежить подальший розвиток суспільства та організація системи публічного адміністрування різними державними процесами» [1, с. 12].

Адміністративне судочинство (як у межах загальнотеоретичного дискурсу щодо функціонування цього правового явища, так і в межах галузі адміністративного права) було предметом пізнання таких науковців, як В. Авер'янов, Л. Анохіна, О. Бачеріков, Ю. Битяк, І. Бойко, А. Бондаренко, І. Бородін, І. Винокурова, П. Едер, А. Зеленов, В. Кампо, О. Капинос, О. Капля, А. Карнарук, Н. Коваленко, Ю. Кравцов, Р. Куйбіда, С. Курінний, В. Малихіна, А. Манжула, Р. Миронюк, О. Міщенко, В. Олашин, Р. Ониско, О. Пасенюк, В. Пчелін, В. Решота, О. Свида, М. Смокович, О. Соколенко, В. Стефанюк, Т. Тур, Т. Фулей та ін.

Водночас, не можемо не відзначити, що не зважаючи на наявність значної кількості наукових розробок адміністративного судочинства, фактично прогалиною українського правознавства є недостатність дослідження цього правового інституту через призму порівняльно-правового контексту.

Мета статті. Висвітлення сучасного стану порівняльно-правових аспектів адміністративної юстиції як складової правової доктрини.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень організації та функціонування адміністративного судочинства дозволяє визначити, що за предметом пізнання науково-джерельна основа може бути поділена на низку груп:

- науково-дослідні роботи, присвячені висвітленню становлення в Україні адміністративної юстиції;
- науково-дослідні роботи, присвячені висвітленню ознак і сутності адміністративного судочинства, іншим загально-правовим характеристикам цього різновиду правосуддя;
- науково-дослідні роботи, присвячені висвітленню окремих аспектів здійснення цього різновиду правосуддя.

Значна кількість робіт присвячена з'ясуванню окремих аспектів адміністративного судочинства, зокрема його загальному розумінню, принципам цього різновиду правосуддя та ін., однак, найбільш численною є остання група наукових розробок, фактором чого виступає доволі широкий предмет ґносеології. Хоча, слід наголосити, що найменш дослідженим (в межах робіт вказаної вище третьої групи) є порівняльно-правовий аспект або принаймні висвітлення практик функціонування адміністративного судочинства в інших державах, зокрема, демократичних.

Наукові праці, у яких висвітлюється компаративний аспект адміністративного судочинства, своєю чергою, на нашу думку, слід класифікувати на дві групи:

- 1) наукові дослідження, у яких розкриваються узагальнена характеристика адміністративної юстиції певних груп держав (залежно від правових систем, державно-правового режиму та ін.);
- 2) наукові дослідження, у яких характеризується адміністративна юстиція окремих зарубіжних держав.

При цьому вкажемо на те, що можна виокремити ті наукові роботи, у яких висвітлюється адміністративне судочинство лише окремих зарубіжних держав (чи їх певних груп), а також ті, у яких визначається можливість імплементації відповідного зарубіжного досвіду.

Серед авторів, роботи яких складають першу з виокремлених груп досліджень, слід згадати наступних: О. Бідей [2], І. Винокурова [3], В. Ільков [4], М. Корнієнко [5-6], С. Куценко [7], В. Малихіна [8], О. Муза [9], С. Тімченко [10] та ін.

Загальний огляд джерел цієї групи дозволяє зробити висновок про їх позитивне значення для подальшої гносеології відповідного правового явища, що виявляється у наступному.

По-перше, вони дають глибоке розуміння та узагальнену характеристику адміністративної юстиції у макросистемному вимірі. Висновки і основні положення робіт цієї групи дозволяють отримати широкий огляд різних підходів та особливостей в адміністративному судочинстві різних країн, що може сприяти розробці кращих практик та вироблення рекомендацій для запозичення відповідного досвіду з метою його впровадження у національне право.

По-друге, ці роботи дозволяють встановити зв'язки між правовою системою, типом розуміння права, політичними режимами та окремими практиками адміністративної юстиції, що може мати важливе значення для адаптації передового досвіду відповідно до конкретного контексту.

У цьому аспекті цілком слушними є слова українського науковця С. Тімченка про те, що «на сучасному етапі особливої актуальності набувають теоретичні та прикладні розробки щодо запровадження в Україні адміністративної юстиції європейського зразка. Це обумовлено тим, що Україна прагне стати членом Європейського Союзу» [10, с. 155].

Водночас, виходячи з такого принципу наукового пізнання як об'єктивність, не можемо не вказати і на окремі вади робіт, що складають аналізовану групу. Так, у *першу чергу*, йдеться про загальність та обширність аналізу. Глибоке узагальнення зазвичай призводить до втрати деталей та конкретики, що може ускладнити точне розуміння конкретних особливостей адміністративної юстиції в окремих країнах.

Крім того, відзначимо обмеження «глибини» дослідження відповідного правового явища у окремих групах держав. Так, гносеологія адміністративної юстиції в рамках певних груп держав може призвести до упущення важливих відмінностей і вивчення лише загальних тенденцій. Саме тому важливо збалансувати загальний підхід та конкретний аналіз для досягнення максимальної інформативності та придатності отриманих даних. Відтак, означені негативні аспекти долаються вивченням наукових джерел, які складають другу з виокремлених нами груп.

Серед авторів, роботи яких складають другу з виокремлених груп досліджень, слід згадати наступних: Л. Вдовиченко [11], І. Винокурова [3], Д. Вюнш [12], Є. Гетьман [13], В. Ільков [4] та ін.

Виходячи з наближеності національної правової системи до системи континентального права, у першу чергу вкажемо на дослідження Є. Гетьмана та К. Гетьман, у якому висвітлено результати компаративного пізнання адміністративної юстиції у Франції та в Україні. Авторами розкрито структуру адміністративного судочинства у Франції та виділено її спільні та відмінні риси в порівнянні з Україною. Авторами обґрунтовано доцільність використання позитивного досвіду Французької держави щодо консультування (йдеться про вищу судову інстанцію) уряду, окремих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у процесі ухвалення управлінських рішень, включаючи підзаконні нормативно-правові акти [13, с. 1-12].

Пізнавальними для подальшого аналізу є і висновки О. Капинос щодо організації функціонування адміністративної юстиції у Федеративній Республіці Німеччина та Франції [14, с. 14-15].

Серед тих позитивних аспектів, які забезпечують результати роботи цієї групи, слід вказати наступні. *По-перше*, це розуміння адміністративного правосуддя в інших країнах. Такі роботи дають можливість порівняти різні моделі адміністративного судочинства, їхні переваги та недоліки, що, у свою чергу, може бути корисним для прийняття рішень про реформування (конкретні напрями такого реформування, зміст відповідних державно-правових заходів та ін.) адміністративного судочинства в Україні.

По-друге, відзначимо і науковий результат – це розвиток наукових досліджень у галузі адміністративного права. Такі роботи сприяють формуванню наукового дискурсу в галузі адміністративного права, а також підвищенню рівня підготовки правників, які займаються адміністративним судочинством.

По-третє, це підвищення якості адміністративного судочинства. Завдяки більш глибокому розумінню адміністративного права в інших країнах, українські судді та юристи можуть підвищити свою професійну майстерність.

Аналізуючи цю групу наукових джерел не можна не відзначити (як і у попередній групі) такі можливі вади наукового пізнання (за умови використання суто цієї групи джерел):

– необхідність глибоких знань з адміністративного права різних країн. Для об'єктивного і усестороннього вивчення робіт з цієї тематики дослідник повинен мати глибокі знання з адміністративного права різних країн, що може становити певні труднощі, оскільки національному праву різних держав іманентні особливості;

– обмеженість деталізованої інформації про адміністративне судочинство в інших державах (фактором чого є можливий обмежений доступ до відповідних ресурсів, що може бути обумовлено як мовними, фінансовими, так і іншими чинниками);

– ризик викривленого уявлення про адміністративне правосуддя в інших країнах. Фактором цього можуть бути світоглядні положення дослідника, превалюючий тип розуміння права та ін., що призводить до

упередженого сприйняття правових явищ, для яких властива соціокультурна характеристика і, відповідно, необхідність урахування аксіологічної складової.

Таким чином, для того, щоб мінімізувати означені негативні аспекти, автори цих робіт повинні мати глибокі знання з адміністративного права різних країн, мати доступ до надійної інформації та бути об'єктивними у своїх висновках. Запорукою цього є правильно визначені методологічні засади дослідження.

Висновки. Таким чином, складовою вітчизняного правознавства є дискурс про адміністративне судочинство у зарубіжних державах та певних групах держав. Однак, аналіз існуючих наукових досліджень вказує на недостатню вивченість цього предмета вченими-правниками. Одним із найбільш висвітлених є питання організації та функціонування органів адміністративної юстиції у Федеративній Республіці Німеччина та Франції, що вказує на напрями подальших наукових пошуків у означеній сфері.

Список використаних джерел:

1. Скрипченко В.О. Принципи адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 206 с.
2. Бідей О. Інститут адміністративної юстиції в іноземних країнах. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 80–83.
3. Винокурова І. Організаційні моделі адміністративної юстиції. *Вісник Академії прокуратури України*. 2010. № 2. С. 102-107.
4. Ільков В. В. Розвиток системи адміністративного судочинства в Україні з урахуванням джерел права зарубіжних країн під час здійснення Конституційної реформи в Україні. *Право.ua*. 2015. № 3. С. 194-198.
5. Корнієнко М.В. Основні засади публічного адміністрування освітньої сфери (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 335–339.
6. Корнієнко М.В. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело адміністративного права. *Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 145–153.
7. Куценко С.І. Міжнародний досвід застосування процесуальних норм в адміністративному праві крізь призму адміністративної юстиції. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2011. № 52. С. 249-254.
8. Малихіна В.В. Особливості організації адміністративного судочинства в зарубіжних країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 154-160.
9. Муза О. Концептуальні аспекти української моделі інституту адміністративної юстиції в контексті зарубіжного досвіду. *Юридична Україна*. 2008. № 8. С. 23-28.
10. Тімченко С. Моделі інституту адміністративної юстиції в загальноєвропейських системах права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск. Ч.2. С. 155-157.
11. Вдовиченко Л. Адміністративна юстиція у Франції: пропозиції для України. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 340-343.
12. Вюнш Д. Німецька система адміністративного судового захисту у світлі порівняльного правознавства. *Право України*. 2014. № 3. С. 134-141.
13. Гетьман Є.А., Гетьман К.О. Адміністративна юстиція Франції та України: порівняльно-правовий аналіз. *Теорія і практика правознавства*. 2019. Вип. 1 (15). С. 1-12.
14. Капинос О.В. Теоретико-правові засади функціонування адміністративного судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 22 с.